

Лихова Софія Яківна,
завідувач кафедри кримінального права
і процесу Державного університету
«Київський авіаційний інститут»,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ОРГАНІЗОВАНИХ ВИЯВІВ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Ефективність боротьби з організованими проявами злочинності значною мірою залежить від виявлення особливостей причин і умов розвитку проявів цього суспільно небезпечного феномена. На його особливості впливає внутрішня специфіка цього явища, сучасні тенденції та адекватність заходів боротьби й профілактики. На нашу думку, значну, якщо не вирішальну, роль відіграє політична воля влади протидіяти злочинності в цілому й окремим її проявам зокрема.

Однією із таких тенденцій слід вважати процес зрощування злочинності із владними та правоохоронними структурами. Якщо раніше ми могли спостерігати специфічний зміст організованої злочинності, який характеризувався власними ознаками та суспільно небезпечними проявами, то сьогодні є підстави вести мову про симбіоз криміналітету із владою. Цей процес схожий на формування певного єдиного кримінального простору, у якому здійснюються узгоджені злочинні діяння, коли самі чиновники чи працівники правоохоронних органів діють протизаконно, іноді навіть не потребуючи допомоги кримінальних авторитетів.

Аналіз окремих положень кримінального законодавства України свідчить, що правова система повністю визнає існування організованої злочинності й навіть використовує притаманну їй термінологію в офіційних нормативних актах. Йдеться, зокрема, про текст диспозиції ч. 2 ст. 255 КК України «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній», в якій вживаються такі термінологічні звороти, як «суб'єкт підвищеного злочинного впливу» і «вор в законі». На нашу думку, така термінологія є недопустимою в офіційних нормативних актах, тому що тим самим ми як би визнаємо паралельне існування організованої злочинної субкультури. Це ж стосується і термінології, яка вживається законодавцем у диспозиції ч. 1 ст. 255-2 КК України «Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)», наприклад, «сходка». Також викликає певне заперечення формулювання диспозиції ст. 255-3 КК України «Звернення за застосуванням злочинного впливу». Таким чином кримінальне законодавство визнає існування й суспільно небезпечну активність осіб, які є представниками злочинної субкультури та можуть впливати на розв'язання будь-яких проблем. Особливої небезпеки таке явище набуває у випадку, коли такий злочинний вплив може здійснювати

особа, яка займає офіційне положення у політичній чи економічній системі держави. Як приклад приведемо ст. 332 КК України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України». У ч. 3 ст. 332 КК України суб'єктом є службова особа з використанням службового становища. Виникає питання, чи немає підстав прирівняти таку особу – спеціального суб'єкта до суб'єкта злочинного впливу. Безумовно, такі підстави є, адже відомо, що цей злочин може бути вчинений якби по-дилетантськи, людьми, які проживають у тій місцевості та знають, як вчинити цей злочин. А також відомо із широких джерел інформації, що цей злочин вчиняється через офіційні пункти перетину кордону, за конкретну суму грошей, але окрема особа, як правило, один конкретний прикордонник не зможе фізично вчинити цей злочин. Таким чином, до цієї «злодійської» схеми долучається спеціальний суб'єкт – службова особа, яка займає відповідальне становище і надає чи використовує свій вплив для організації таких злочинних схем. Отже, доходимо висновку, що кримінальні структури витрачають фінансові засоби на підкуп влади, просуваючи свої злочинні наміри й розширюючи залежність влади від організованої злочинності або перетворюючи представників влади на осіб, які користуються своїми владними повноваженнями та перетворюються на суб'єктів підвищеного злочинного впливу.

Можливі декілька варіантів зрощення організованої злочинності із владними структурами. У першому випадку має місце змова лідерів організованих злочинних угруповань із представниками офіційних державних структур про спільне вчинення злочинів. Це типова схема, наприклад, рейдерські захоплення. У другому випадку злочинні елементи використовуються, наприклад, силовими органами для вчинення злочинів і ці злочинні елементи виступають як засоби для нелегальної розправи, провокацій, а іноді й фізичної ліквідації. У третьому випадку самі посадові особи використовують чи перевищують свої владні повноваження і вчинюють кримінальні правопорушення. При цьому вони можуть створювати злочинні співтовариства і керувати ними. Четвертий варіант відбувається тоді, коли використовуються міжнародні злочинні зв'язки для перекачування коштів, здобутих злочинним шляхом, в тому числі чиновниками за рахунок службових зловживань, кримінальних правопорушень, за кордон, розміщення на банківських рахунках чи вкладення в економіку іноземних держав, що, окрім іншого, допомагає без проблем отримати іноземне громадянство. Усі ці варіанти широко представлені сьогодні в українському житті окремо або у різних комбінаціях.

Розуміння причин розвитку організованої злочинності пов'язане також з адекватним уявленням про її сутність, яке полягає у тому, що організована злочинність є антиподом і головним конкурентом держави. Це явище у своєму розвитку намагається витіснити легальну правову державу і захопити політичну й економічну владу. Сильна держава має можливість і політичну волю до мінімізації проявів

організованої злочинності й тіньових політичних інститутів. Слабка держава, навпаки, широко опирається на тіньові структури, криміналізується і, в решті решт, руйнується.

Особливо небезпечним для існування держави та її національної безпеки є в такій ситуації, коли з'являється державна організована злочинність. Основу цього найбільш суспільно небезпечного феномену складає навіть не зрощення державних структур з організованою злочинністю і не використання організованої злочинності для досягнення представниками владних та правоохоронних структур своїх незаконних інтересів. Найбільша небезпека полягає у тому, що владні структури, правоохоронні органи самі перетворюються в організовані злочинні угруповання. Це проявляється у тому, що приймаються закони, вигідні такій тіньовій державі, значна частина бюджетних коштів витрачається безсистемно, задовольняються інтереси підприємців і представників владних структур, які вступають із ними у змову.

Така держава являє собою слабку неспроможну державу, яка втрачає можливість підтримувати справедливість й закон, та, як наслідок, уподібнюється організованому злочинному угрупованню, яке ґрунтується на насильстві.

У науковій літературі та повідомленнях у засобах масової інформації усе більше оприлюднюється фактів і джерел, які свідчать про виникнення і посилення тіньового сегмента, який конкурує з офіційною державою в Україні. Замість нормативного державного будівництва політичні еліти створили неофіційну систему важелів паралельних владних структур – «тіньову державу», основною характеристикою якої є зрощення між державними структурами та структурами приватного сектору шляхом корупції, а також криміналу. Результатом такого процесу є стримування розвитку конституційних політичних інститутів, вивід фінансових засобів за кордон, відмова більшості населення від законної економічної діяльності, гальмування процесу виробництва. В реальності, у політичній діяльності країни бере участь не усе населення, як повинно бути згідно з Конституцією України, а та його частина, яка тим чи іншим чином пов'язана із політичною верхівкою і виконує не свої прямі посадові обов'язки, а розпорядження «тіньового уряду» або офіційних осіб держави, які керують нею у своїх інтересах. Головною метою такої політичної еліти є не стратегічний розвиток суспільства, а виключне накопичення, збагачення й отримання нелегальних фінансових вигод.

У значній кількості випадків інтереси еліти не збігаються з інтересами населення. У боротьбі за владу і, відповідно, за ресурси, найбільш успішними виявилися діяння, ініційовані або такі, які підтримуються організованими злочинними формуваннями. Наслідком такого стану у державі є така ланка зв'язків: монополія влади – корупція – неефективність управління – безкарність – організована злочинність.